

Østmarkas fagforening

"Søstrene Pihl, de yngre": Sara Linea og Katja Johanne

Artikkelen først publisert som blogg: <http://sostrenepihl.no/2019/10/08/ostmarkas-fagforening/>

Det var en varm søndag i juni i det herrens år 1850. Klokkene ringte fra gudstjeneste, men inne i Østmarka kunne ingen høre dem. Arbeidsfolket dro ikke i gudstjeneste med mindre de skulle døpe sine barn. Nei, de jobbet hver søndag. Da stelte de sine egne dyr, jobbet på sine egne jorder, tilbrakte tid med sin egen familie. Men kveldsbønnen ba de sammen, med slitne hender hvilende på en fillete Bibel de med all sannsynlighet ikke kunne lese. Et stearinlys blafret i vinduskarmen.

Ryktene hadde svirret i lang tid, fra arbeider til husmann til inderst. Noe var i gjære. Noe ville frem, ville forandres, noe hastet. Det kjentes som en feber, og tok form av en hengslete mann som hadde ferdes langs stiene og kjerreveiene med lange steg. Han hadde snakket om rettigheter. Om stemmerett. Om kontrakter. Han brukte glødende ord, og øynene hans var klare, alvorlige, til å stole på. Han var som dem, en arbeider. Og han snakket om endring. Han snakket om å stå sammen.

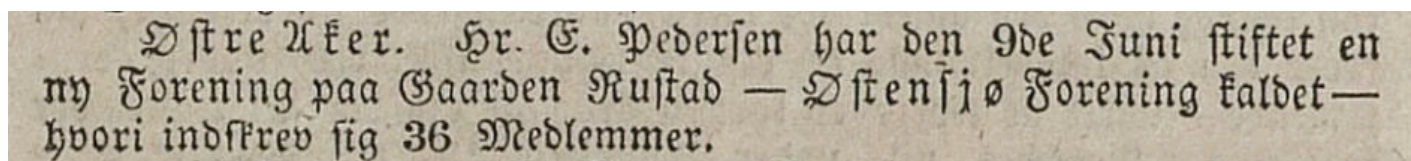
Han innkalte til møte. Han het Even Pedersen, og han var sendt av Marcus Thrane.

Den søndagen la 36 menn fra Østmarka ned sine redskaper og tok korteste vei mot Rustad gård. Mange gikk barbeint, for de hadde ikke sko. Noen hadde tatt på seg det fineste de hadde, en hvit skjorte, tynnslitt på ermene og med svette på kragen som ikke lot seg vaske vekk. Alle var oppspilte. De følte at denne dagen, denne dagen skulle de bli del av noe som var større enn dem selv. De skulle stifte en arbeiderforening. De skulle bli hørt.

Rustad gård, omtrent klokken tre

Sannsynligvis satt de ute, med utsikt mot Østensjøvannet. Gresset var solvarmt og mykt. Foran dem sto Even Pedersen, en av dem, men også en betalt agitator, og snakket med innlevelse om hvilke rettigheter de som husmenn og arbeidere burde ha, og hvorfor de ikke hadde disse rettighetene.

Blant dem som satt der var Hans Hellesten,

Østre Aker. Hr. E. Pedersen har den 9de Juni stiftet en ny Forening paa Gaarden Rustad — Østensjø Forening kaldet — hvori indskrev sig 36 Medlemmer.

Hr. E. Pedersen har den 9de Juni stiftet en ny Forening paa gaarden Rustad – Østensjø Forening kaldet – hvori indskrev sig 36 medlemmer.

husmann på Østensjøbråten. Han hadde en mørk, kraftig lugg uten et eneste grått hår og en bestemt, rett nese. Han hadde blitt 50 år nå, og nibarnsfar. Det var han og kona Pauline som bygde den lille plassen i 1841, for seg og barna Helle, Marthin, Maren, Ellen og

Christian, med tillatelse fra Halvor Tveter på Østensjø gård. De hadde tatt veien fra Asker, hvor Pauline kom fra, i håp om bedre forhold øst i Aker.

Senere kom flere barn, Niels, Anna Kristine,

Dette er Hans Helsen og Anne Pauline Paulsdatter. Bildet er datert til omkring 1850-1860. Kanskje det ble tatt på bryllupsdagen, eller en annen stor anledning.

Karen og Hanna. Alle hadde de arbeidet lange dager på Tveters store gård. De hadde det kanskje ikke verre enn andre, tenkte Hans, men likevel: Han kunne tenke seg at alle barna, og barnebarna som begynte å komme, skulle få gå mer på skole. Han kunne tenke seg at de kunne komme til lege når de trengte det. Hans hadde døpt sin datter Helles lille sønn hjemme, rett etter fødselen, for han så så svakelig ut. Blikket hans var matt, han skrek ikke i det hele tatt, og det så ut som om han ikke ville være der hos dem på Østensjøbråten. Hans døpte ham Andreas, og holdt hånden hans da livet forlot den lille kroppen. Han satt ved sin datters side i kirken og holdt hennes hånd da Andreas ble begravet. Han husker det grunne hullet kirketjeneren hadde gravd, det var ikke mer enn inngangen til et revehi. Han tenkte at gutten ikke måtte fryse, det var jo januar og tela satt i bakken, så han la skjerfet sitt på kista, det eneste skjerfet han hadde. Så gikk de de lange bakkene oppover

fra Østre Aker kirke mens tårene frøs til is på øyevippene. Det var over to år siden nå, men han ville alltid huske det som det var i går.

Hans kunne også godt tenke seg en garanti for at hans elskede Pauline kunne bli boende på Østensjøbråten hvis han gikk bort først. Han kunne dessuten godt likt å stemme. Påvirke. Vite at når han kom tilbake til det lille huset, som bare besto av kjøkken og stue med kjeller under, hadde han gjort sitt.

Hans tittet over på de andre i gruppa. Han kjente de fleste. De hadde samme motivasjon som ham for å sitte her. Han fanget blikket til mølleren på Rustad, Edvard Andersen, en ung mann med blond lugg og symmetriske trekk, og viril, visste Hans, og humret for seg selv. Alle hadde hørt om Edvard og damene hans.

I november 1849 ble nemlig Edvard far til lille Julie. Hun ble døpt søndagen før dette første

4. Reise=Udgifter:			
a. Tobias Kristiansen	6	—	—
b. Bernhard Hansen	5	—	—
c. Abrah. Borgen	1	—	—
d. E. Pedersen 24 β, 48 β og 48 β	1	—	—
e. E. J. Michelsen 1 Spd. og 2 Spd.	3	—	—
f. N. Kjernaas 2 Spd., og 60 β	2	—	12
g. Mandgaard	6	—	—
h. Bergh	—	2	12
			<u>25</u> — — —

Even Pedersen fikk dekket reiseutgiftene sine – det er bekreftet i Arbeider-Foreningernes Blad våren 1851.

møtet i Rustad arbeiderforening. Moren til jenta het Elen Olufsdatter, og var tjenestepike på Rustad. Men Hans visste også at Edvard ble far igjen i mai, på selveste 17. mai faktisk, og da til en gutt ved navn Anton Julius. Og moren var ikke den samme, men en annen tjenestepike på Rustad, Karen Andersdatter.

Edvard hadde mørke ringer under øynene.

Snart skulle Anton Julius døpes, og straks etter det, 2. august, skulle han gifte seg med mor til Julie. En annen av husmennene på Rustad, som også satt her i dag, Ole Larsen, skulle være forlover, sammen med selveste Christian Torgersen, eieren av Rustad gård (1847-1851). Christian Torgersen hadde solgt hele fire gårder i Spydeberg for å kjøpe Rustad og slå seg opp her i verden. Hva som kom til å

**Uker. Rustad Forening holder Møde paa Gaarden Leerstald
Søndag den 17de November Kl. 1. Foredrag holdes af Ev. Pe-
dersen.**

Til sammen har Rustad Arbeiderforening 11 møter som er dokumentert i Arbeider-Foreningernes Blad. Even Pedersen kom tilbake ved to anledninger for å holde foredrag.

The image shows a handwritten membership list from 1851, titled "Medlemslisten er tegnet 23. August 1851, og viser 61 medlemmer". The list is organized into two columns, with names and addresses written in cursive. The members listed include:

- 1. Amund Larsen
- 2. Ole Brattholm
- 3. Ole Kvaloy
- 4. Anders Kvaloy
- 5. Lars Pedersen
- 6. Lars Kvaloy
- 7. Anders Larsen Kvaloy
- 8. Anders Kvaloy
- 9. Hans Jensen
- 10. Hans Kvaloy
- 11. Ole Kvaloy
- 12. Hans Kvaloy
- 13. Ole Kvaloy
- 14. Johannes Ole Kvaloy
- 15. Ole Kvaloy
- 16. Ole Kvaloy
- 17. Ole Kvaloy
- 18. Ole Kvaloy
- 19. Ole Kvaloy
- 20. Ole Kvaloy
- 21. Ole Kvaloy
- 22. Ole Kvaloy
- 23. Ole Kvaloy
- 24. Ole Kvaloy
- 25. Ole Kvaloy
- 26. Ole Kvaloy
- 27. Ole Kvaloy
- 28. Ole Kvaloy
- 29. Ole Kvaloy
- 30. Ole Kvaloy
- 31. Ole Kvaloy
- 32. Ole Kvaloy
- 33. Ole Kvaloy
- 34. Ole Kvaloy
- 35. Ole Kvaloy
- 36. Ole Kvaloy
- 37. Ole Kvaloy
- 38. Ole Kvaloy
- 39. Ole Kvaloy
- 40. Ole Kvaloy
- 41. Ole Kvaloy
- 42. Ole Kvaloy
- 43. Ole Kvaloy
- 44. Ole Kvaloy
- 45. Ole Kvaloy
- 46. Ole Kvaloy
- 47. Ole Kvaloy
- 48. Ole Kvaloy
- 49. Ole Kvaloy
- 50. Ole Kvaloy
- 51. Ole Kvaloy
- 52. Ole Kvaloy
- 53. Ole Kvaloy
- 54. Ole Kvaloy
- 55. Ole Kvaloy
- 56. Ole Kvaloy
- 57. Ole Kvaloy
- 58. Ole Kvaloy
- 59. Ole Kvaloy
- 60. Ole Kvaloy
- 61. Ole Kvaloy

Medlemslisten er tegnet 23. August 1851, og viser 61 medlemmer

skje med den søte, 21-årige Karen og gutten hennes, visste han ikke. Hun måtte sannsynligvis forlate Rustad, kanskje søke hjelp hos fattigkassa. Hvilken betasuppe, tenkte Hans. Hadde Edvard bare beholdt

buksene på!

Rett ovenfor Hans satt Lars Pedersen fra plassen Pisserud under Skullerud. Det var mange Skullerudfolk her, hele sju stykker,

Medlemslisten av 23. august 1851

Fortegnelse over Arbeiderforeninger i Østre Ager, forsaavidt samme ere stiftede av Personer der have staaet i Forbindelse med M. Thrane, og disses Medlemmer.

Medlemmernes navn og Medlemmernes stiling og oppholdssted

1. Arne Larsen: Foreningens formand, hjulmager og Inderst under Gaarden Lofsrud
2. Ole Erichsen: Skredder og Inderst i Pladsen Myra under Skullerud
3. Ole Halvorsen: Arbeidsmand og Inderst samme plads
4. Andreas Knudsen: Arbeidsmand og Inderst samme plads
5. Lars Pedersen: Huusmand under Skullerud
6. Iver Hansen: Huusmand under Skullerud
7. Anders Larsen Hovland: Skomager og Inderst paa Leerskallen
8. Andreas Hansen: Husmand under Lambergæsæter
9. Hans Jonassen: Kurvbinder under Lambergæsæter
10. Hans Svendsen: Husmand under Østensjøe
11. Peder Christensen: Saugmester og husmand under Rustad
12. Hans Hellesen: Husmand under Østensjøe
13. Christian Svendsen: Husmand under Østensjøe
14. Johannes Olsen Kolsrud: Husmand under Lambergæsæter
15. Andreas Schytten: Husmand under Schullerud paa Løhrens-koven
16. Fredrick Andersen Svendsen: Husmand under Skullerud, Ager
17. Lars Olsen Hullet: Husmand under Skullerud, Ager
18. Jens Andersen: Skomager og husmand i pladsen Rumpa under Søndre Leer-dahl
19. Edvard Andersen: Møller paa Gaarden Rustad
20. Christian Tømte: Ejer af Pladsen Katisa under Rustad
21. Ole Larsen: Husmand under Rustad
22. Johannes Jensen: Skredder og Inderst paa Langerud
23. Christian Pedersen: Ejer af Pladsen Colbjørnsrud under Langerud
24. Johannes Amundsen: Skomager og Inderst paa Bogerud
25. Johannes Olsen Berget: Arbeidsmand og Inderst under Rustad
26. Ole Pedersen: Bruger av pladsen Guldsmeden under Rustad
27. Andreas Olsen: Arbeidsmand og Inderst i Pladsen Kongerud under Østensjøe
28. Ole Olsen: Arbeidsmand og Inderst i pladsen Lopperud under Abildsøe
29. Wilhelm Holmsen: Tjenestedreng paa Østensjøe
30. Johan Christian Jacobsen: Arbeidsmand og boer hos Johannes Gundersen paa Bispeløkken Gaard
31. Ole Thoresen: Bruger av pladsen Seop under Gjesserud
32. Gulbrand Andersen: Arbeidsmand og Inderst i Pladsen Kongerud under Østensjøe
33. Hans Hansen: Ugift og hjemme hos faderen i Pladsen Skovstuen under Abildsøe
34. Torger Pedersen: Tjenestedreng hos Christian Manglerud
35. Halvor Hansen: Tjenestedreng paa Sarasbraaten
36. Hans Erichsen: Huusmand under Bjørndal
37. Hans Enersen: Enkemand og i Tjeneste hos Christian Manglerud
38. Ole Johannesen: Arbeidsmand og Inderst under Rustad
39. Gunder Christiansen Kopperud: Husmand under Gaard Brouse i Schie
40. Jørgend Olsen: Husmand i pladsen Grønnmoe under Søerlie
41. Ole Olsen: Husmand i pladsen Bakkerud under Lambergæsæter
42. Hans Peter Hansen: Arbeidsmand og Inderst under Nordsæter
43. Johannes Hansen: Husmand i pladsen Skougen under Søerlie
44. Niels Pedersen: Husmand i pladsen Pasop under Nordlie
45. Jens Olsen: Husmand i pladsen Tømmerhole under Kroghoel i Schie
46. Lars Jacobsen: Ejer af en Andel af Gaarden Sleme
47. Peder Christiansen: Inderst i pladsen Beverlien under Ulsrud, Arbeidsmand
48. Halvor Tangen: Husmand under Schullerud paa Løhrens-koven
49. Gunder Hansen: Husmand i Pladsen Carlstuen under Houserud
50. Anders Olsen: Husmand i Pladsen Braaten under Manglerud
51. Ole Olsen: Husmand i Pladsen Braaten under Manglerud
52. Ole Olsen: Tjenestedreng paa nordre Østensjøe
53. Hans Jensen: Skomager og oppholder seg formeentlig i Christiania
54. Johannes Andersen: Tjenestedreng paa Østensjøe
55. Anders Erichsen: Arbeidsmand og boer i Nordbygaden, Gaarden N. 16
56. Johannes Larsen: Husmand i Pladsen Svenskerud under Abildsøe
57. Johannes Petersen: Husmand i Pladsen Halmbraaten under Abildsøe
58. Johannes Olsen: Tjenestedreng paa Opsahl
59. Ole Jonasen: Smed og boer paa Pladsen Braaten under Lambergæsæter
60. Hans Larsen: Tjenestedreng paa Svenskerud under Abildsøe
61. Anders Olsen: Husmand paa Gaarden Hauen

deriblant tre fra Myra, eller Dritut, som det også ble kalt. Lars var av de eldre i gruppa, han hadde rundet 60 for noen somre siden. Hans visste at han var bekymret for kona Ingeborg, for han var hele 20 år eldre enn henne. Lars ønsket ikke at hun skulle havne på fattighuset med barna, eller som leietaker hos en annen husmann med bare en madrass i et hjørne som sin. Men nå, denne søndagen i juni, så Lars sterk ut, værbitte og rynkete, med armer som fremdeles kunne løfte tungt.

Even Pedersen, agitatorens, tok frem en penn og et ark som var litt krøllete i kantene. Han satte seg med bena i kors og la arket på sekken. Hans og de andre stilte seg opp, og Even skrev ned navn, yrke og bosted. Dermed var de medlemmer av Rustad arbeiderforening. Arne Larsen, hjulmaker, ble valgt til formann, med ansvar for å melde det inn til Arbeider-Foreningernes Blad, og å kalle inn til fremtidige møter.

Hans smilte til Iver på Rysedalen og til Peder i Rustadhullet. Peder var sagmester på Rustad, og begynte å bli skrøpelig nå. Barna hadde flyttet hjemmefra for lenge siden, og Peder så dem sjelden. Lars på naboplassen Skullerudhullet sto og fortalte om ungene sine, eldste Gundine Olava på fire og tøffe Halvor på to, og om kona Karen som var gravid igjen.

Det var mølleren Edvard Andersen som avbrøt praten. Han hadde fire fulle boller med vassgraut i armene, rykende varm. Hans tok takknemlig imot. Han hadde ikke spist siden frokost, vassgraut det også. Men grøten lå tung i magen. Hva hadde han blitt med på? Hva hadde de satt i gang? Ville de klare å gjøre en forskjell?

Om medlemmene i Rustad Arbeiderforening

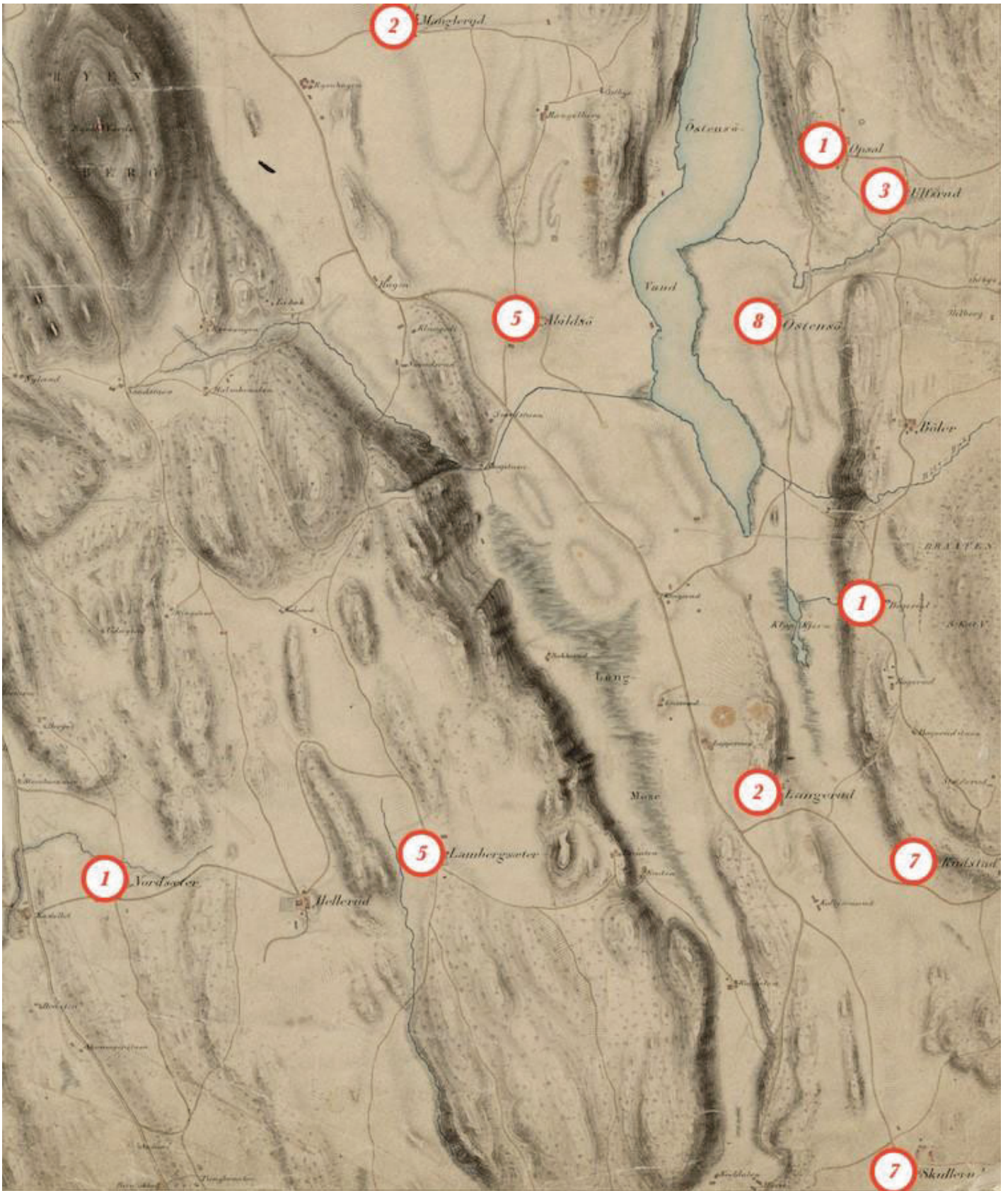
Hvis vi analyserer medlemslista, ser vi at tett oppunder halvparten er husmenn. Husmenn brukte et stykke jord som hørte til en større gård, og de hadde arbeidsplikt overfor bonden. Ikke bare det, men familien, både kone og barn fra 12 års alder, hadde også arbeidsplikt, som regel flere dager i uka. Ofte måtte de betale leie for det lille huset og den skrinne jorda. Men husmannen hadde ingen arbeidsrett som kunne sikre ham arbeid når han var ledig og trengte tilskudd til økonomien.

Mange måtte ha et annet yrke i tillegg for å kunne livnære seg og familien. På lista vår ser vi at en fjerdedel har akkurat det. Vi finner yrker som smed, skomaker, hjulmaker, skredder og kurvbinder.

H. O. Christophersen siterer forsker Sigmund Skappel (s 42): *!I det århundrede som er husmandsvæsenets rette blomstringstid, nemlig fra midten av det 18de til midten av det 19de århundrede, fremtrær dette misforhold paa sine steder i en rett grotesk skikkelse. Vi hører om bitre klager fra husmænd, som er saa sterkt opsat med pligtarbeide hos bonden i aanerstider og resten av sommeren med, at de ikke fik tid til at røgte sit eget jordbruk paa forsvarlig vis, mens de derimot om vinteren sat ledige i sine hytter og sultet."*

Kontrakt hadde de svært sjelden, selv om det ble lovfestet i 1792. Kontrakten kunne sies opp omtrent uten forvarsel. Det var dessuten få av husmennene som kunne lese kontrakten hvis de fikk tilbud om en.

På dette kartet fra 1844 har vi tegnet inn hvilke gårder medlemmene hørte til under, samt antall medlemmer fra hver gård.

Hvis husbonden døde, og bonden mistet hans arbeidskraft, måtte ofte kona og barna flytte. De endte som regel på fattighuset hvis de ikke hadde familie å dra til.

En fjerdedel på medlemslista har tittelen inderst, noe som betyr at de er leietakere, med egen husholdning, hos husmenn. De var stort sett arbeidere hos samme storbonde, og var

enda lavere på rangstigen enn husmenn. De hadde ingen jord å dyrke, og var nærmest som tjenestefolk å anse.

Husmannssituasjonen kom gårdeierne til nytte. Innsatsen medlemmene i Rustad arbeiderforening la ned betydde fremgang i landbruket, en fremgang som hadde pågått siden 1700-tallet. Men husmennene ble stående sosialt og økonomisk på samme sted.

Tjenestefolk utgjør også en ganske stor del av medlemmene. De var ofte ungdom som bandt seg til tjeneste for et halvår eller et år, og de kunne ta annen tjeneste når faredagen kom – 14. April eller 14. oktober.

Å være i tjeneste var en del av livssyklusen for de fleste, ofte før de ble husmenn. Tjenestedrengene hjalp til med stell av hest og tyngre arbeidsoppgaver, mens tjenestepikene stelte hus og fjøs.

Det sier mye om samfunnets kjønnsroller når vi ser at det kun er menn på lista. Kvinnene skulle ikke gjøre seg bemerket i arbeidslivet før fyrstikkpakkernes ved Bryn og Grønvold fabrikk startet Norges første streik i 1889, mot lønnskutt og elendige arbeidsforhold.

Det er de store gårdene i nærheten av Rustad som har flest medlemmer. Som kartet under viser er det syv medlemmer fra Skullerud, fem fra Lambergsæter, åtte fra Østensjø, sju fra Rustad og fem fra Abildsøe. Ellers er medlemmene spredt ut over et ganske stort geografisk område, fra Ski i sør til Lørenskog i nord.

Kun tre av 61 eier jord. Det vil si at kun disse

tre hadde stemmerett under datidens system, hvis de hadde fylt 25 år før valgdagen, og hvis de hadde fått innvilget rett til å stemme. Hvis du mente at du var stemmerettskvalifisert måtte du oppsøke manntallsfører i ditt distrikt for å bli berettiget.

For årene 1859 til 1882 var litt over 7 % av befolkningen stemmerettskvalifiserte. For tidsrommet 1815 til 1882 var omtrent 5 % stemmeberettiget. I 1851, året da medlemslisten er tegnet og Thrane blir arrestert, kom det forslag fra den liberale opposisjonen at fattige burde tape stemmeretten. Argumentet for dette var blant annet at fattige ikke hadde moralske evner, dømmekraft og uavhengighet til å kunne delta i politiske valg.

Ved valget året før var det 53 stemmeberettigede per 1000 innbyggere. Valgdeltakelsen var på 50,3 %. Likevel gir det perspektiv på demokratiseringen av Norge å lære at vi her i nord, i 1814, hadde den videste stemmeretten i Europa. Ingen andre land hadde så mange stemmeberettigede i forhold til folketallet.

Bernhuus- og Aasperudforeningen

Nederst på side to av medlemslista, står det et notat om to andre arbeiderforeninger i Østre Aker, nemlig Bernhuusforeningen og Aasperudforeningen.

Bernhuusforeningen hadde 28 medlemmer, og var ledet av Hans Jørgen Haagensen Ramberg. Han var husmann under Ekeberg, og var skomaker av yrke. Navnet Bernhuus kommer av plassen ved samme navn, som først hørte inn under Nordseter, men som ble eget bruk

fra 1806. Hans Jørgen Haagensen Ramberg erklærte til lensmannen i Østre Aker, H. J. Hiorth, at foreningen ble "aldeles ophevet" den 24. Februar 1851, altså flere måneder før Thrane ble arrestert. Dette begrunnes ikke.

Aasperudforeningen var ikke så aktiv som Bernhuusforeningen. Oppsitteren på Aasperud, Erich Amundsen, forklarte lensmann Hiorth at foreningen, som kun besto av syv medlemmer, ikke hadde vært i virksomhet og heller ikke hadde valgt noen formann. Aasperud lå i området Prinsdal/Holmlia, under gården Leirdal. Rustad arbeiderforening hadde et medlem fra søndre Leerdahl. Et av fire Leirdalbruk som ble oppdelt etter 1832.

Tilbakeblikk: Revolusjon

En dyp politisk, økonomisk og sosial krise hadde preget 1840-tallets Europa. Autoritære styrer forhindret stemmerett for større

folkegrupper, og dermed en demokratisk utvikling. Befolkningsveksten forårsaket stor arbeidsløshet, folk strømmet fra landsbygda til byene, men fant ingenting å leve av. På toppen av dette opplevde Europa en enorm avlingssvikt i årene 1846 og 1847, som forårsaket hungersnød.

I 1848 begynte Marcus Thrane sitt virke som redaktør i Drammens Adresse. Han skrev om allmenn stemmerett, om ytringsfrihet og sosiale reformer, og var så radikal at han ble oppsagt fra nyttår i 1849. Da hadde han allerede rukket å stifte Drammens Arbeiderforening, og våren 1849 stiftet han Christiania Arbeiderforening. Samme år begynte han å utgi Arbeider-Foreningernes Blad.

Det ble stiftet arbeiderforeninger i rasende fart i 1849 og 1850. I løpet av disse årene

På dette tunet møttes de 36 første medlemmene av Rustad arbeiderforening.

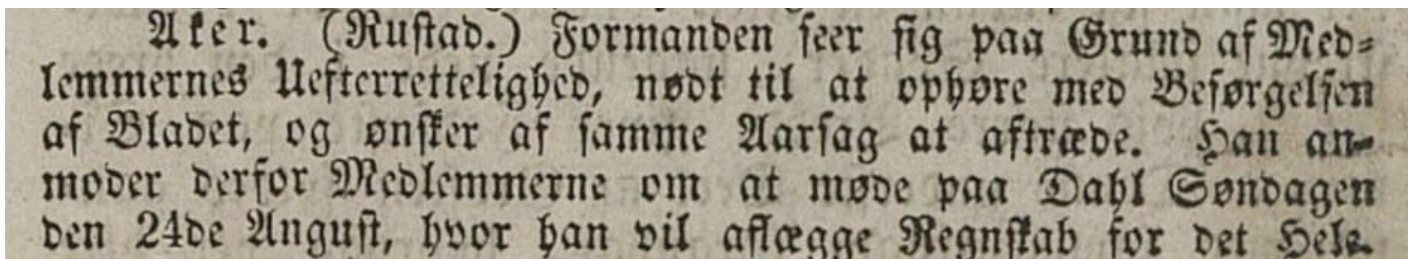
meldte omkring 30 000 seg inn, særlig husmenn og småbrukere på landet og håndverkere og arbeidsfolk i byene.

Arbeiderforeningene ble sett på som en del av den revolusjonære bevegelsen i Europa, en trussel som burde slås ned. Men Thrane snakket aldri om revolusjon. Han ville bare at flere skulle delta i demokratiet som hadde

utvilsomt rystet. 2. august kalles det inn til møte allerede dagen etter, på Dahl gård. "En viktig Sag vil blive bragt paa Bane." Vi kan bare gjette oss til hva som foregikk der.

Dahl, 24. august 1851

16. august kalles det inn til nytt møte på Dahl. I Arbeider-Foreningernes Blad står en streng beskjed fra formannen: ▼

"Aker (Rustad) Formanden seer sig paa Grund af Medlemmernes Uetterrettelighed, nødt til at ophøre med Besørgelsen af Bladet, og ønsker af samme Aarsag at aftræde. Han anmoder derfor Medlemmerne om at møde paa Dahl Søndagen den 24de August, hvor han vil aflægge Regnskab for det hele."

blitt lovet dem i 1814.

Oppgjørets time – eller snarere, år

7. juli 1851 blir beina slått vekk under Arbeiderforeningene, og vi forstår litt av grunnen til at de ansvarlige for Bernhusforeningen og Aasperudforeningen er sparsomme med detaljer til lensmann Hiorth. Marcus Thrane og over 120 av de ledende medlemmene blir arrestert i etterkant av Arbeiderforeningenes landsmøte, beskyldt for å ha diskutert og vedtatt revolusjon. Disse ryktene stemte ikke, men mange ble likevel dømt i den etterfølgende rettssaken. Først i 1855 fikk de sin dom, og mange kaller det et justismord: Thrane fikk fire år i tukthuset. Han slapp ut etter tre. Retten gjorde det klinkende klart at verken arbeidere eller husmenn hadde noe de skulle ha sagt i Norge.

Medlemmene i Rustad Arbeiderforening var

Det er mye vi ikke vet. Men vi synes det er rart at foreningen oppløses på grunn av medlemmenes uetterrettelighet. Vi har lest alt som står om foreningen i Thranes publikasjon, og ettersom vi ser har de sendt inn kontingent i tide, og medlemstallet har økt jevnt og trutt. Kun en gang, 27. juli 1850, altså over ett år tidligere, står en kommentar som kan tolkes som at medlemmene er uetterrettelige: *Østre Aker. Rustad Forening anmodes om at indbetale Maanedskontingent til Formanden snarest muligt. Ved mødet paa Langerud mødte blot 20 Medlemmer, og ved Mødet i Lilledal udeblev 15.*

Kanskje var det heller Thranes arrestasjon og konsekvensene av denne som var årsaken til formann Arne Larsens utbrudd?

Vi forestiller oss et håpløst møte, helt uten håp, med sinte, redde stemmer, og forslag som

husmennene visste ikke ville nå frem. Hvem skulle de lene seg på nå som Thrane og de andre lederne satt under lås og slå? Hva kunne de gjøre? Hvordan ville dette slå ned på dem? Ville de miste plassene sine og arbeidet sitt? Hva ville skje med familiene deres? Hadde dette vært verdt det?

Vi vet med sikkerhet at medlemslista vi har er undertegnet av lensmann Hiorth ved Østre Aker lensmannskontor dagen før det siste møtet på Dahl, altså 23. august. Sannsynligheten er stor for at det er formann Arne Larsen som har gitt lensmannen navnelisten. Men vi vet ikke. Vi gjør ikke det.

Noe annet vi vet med sikkerhet er at medlemmene ble oppfordret til å melde seg ut av Arbeiderforeningene, med lovnad om at medlemskap ikke skulle registreres. Dette synes oss underlig, siden vi vet at lensmann Hiorth sendte lista inn til fogderiet i Aker og Follo. Det står på omslaget listen ligger i, et gulnet ark med lensmannens lett gjenkjennelige håndskrift.

Og Even Pedersen, agitatorens som stiftet Rustad arbeiderforening den varme søndagen i juni året før? Den langbeinte mannen med det intense blikket, han som var som dem? Han de stolte på? Han var forsvunnet som dugg for solen. Hans navn er heller ikke nevnt i rettsprotokollene.

Medlemmene i Arbeiderforeningene hadde oppnådd lite konkret, men en statlig kommisjon ble i hvert fall satt ned. Den hadde som mandat å undersøke husmennenes kår og foreslå lovendringer. Dessverre besto kommisjonen av en sorenskiver, en fullmektig i

finansdepartementet, en prest og to storbønder. To medlemmer mente blant annet at husmennenes fattigdom var uungåelig på grunn av overbefolkning og husmennenes egen lettsindighet. Et annet medlem mente at økonomisk vekst i virkeligheten hadde styrket husmennenes stilling, og at grunnen til at de var misfornøyde nå var at de hadde høyere forventninger enn før. Ingen av medlemmene ønsket inngrep i forholdet mellom husmann og bonde. Dette ville nemlig gå på bekostning av kontraktsfriheten og eiendomsretten. Husmenn skulle forbli eiendomsløse.

Hans Hellesen gikk hjemover fra det siste møtet i Rustad Arbeiderforening med tunge skritt. Det begynte å regne da han passerte Myrvold. Små, svalende, lette dråper som la seg på sprukne lepper og blandet seg med en enkelt, salt, sint tåre. Hans skulle aldri få oppleve allmenn stemmerett. Han forble husmann til sin død i 1876. Først 20 år senere fikk menn stemmerett ved kommunevalg. Men likevel – Hans kunne være stolt der han gikk, om han hadde visst hva han hadde vært med på. For alle ting begynner et sted. Og Hans sine barnebarn kunne gå til valg med hevet hode, fordi bestefaren deres og 30 000 andre hevet stemmen og ropte denne første gangen.

Etterskrift

Lars Pedersen fra Pisserud døde i 1857. Da hadde han vært sengeliggende i to år. Hva som skjedde med kona Ingeborg og barna, vites ikke.

Edvard Andersen døpte sin sønn Anton Julius 9. juli 1850, og giftet seg med Elen Olufsdatter,

mor til Julie, 2. August 1850. Hva som skjedde med Karen, mor til Anton Julius, vites heller ikke.

Lars Olsen Hullet døde datteren Johanne i mars 1851. I november 1853 døpes Caroline, men bare to år gammel dør hun av skarlagensfeber. Senere kommer Christian i 1856, Emil Anton i 1863 og Carl Gustav i 1867.

Hans Hellsen døde som nevnt i 1876. Vi har ikke lykkes i å finne ut hva som skjedde med hans kjære Pauline, som i kirkebøkene bærer navnet Anne Pauline Paulsdatter.

Marcus Thrane kom ut av tukthuset i 1858. Han reiste landet rundt som fotograf før han utvandret til Amerika i 1863. Han døde i Minneapolis i 1890.

Takk til

- Det fine brukerforumet hos Arkivverket, da særlig brukerne Aud Sandbu og Gunnar Sigdestad som hjalp oss med tyding av snirkløtehandskrift.
- Martin Kvist (fantastiskemarka.no) som hjalp oss å spore opp Even Pedersen og leste teksten grundig og kritisk før publikasjon.
- Leif-Dan Birkemoe for oppklaring rundt plassen Kongerud.
- Østensjø historielag for lån av bilder.
- Noen dikteriske friheter er tatt for å gi farge til historien, men alle detaljer om barn, ekteskap, plassnavn osv. er funnet i kirkebøkene, manntallene og folketellingene.

Kilder

- Bjørklund, Oddvar (1970), Marcus Thrane – sosialistleder i et u-land, s 171, Tiden norsk forlag.
- Christophersen, H. O. (1975) På byens terskel. En bok om Oslos vestlige utkant, Grøndahl & søn forlag A.S.
- Ringvej, Mona (2014), Marcus Thrane – forbrytelse og straff, Pax forlag
- snl.no – artiklene om Marcus Thrane, februarrevolusjonen og stemmerettens historie
- Papirene fra rettssaken mot Marcus Thrane – digitalarkivet
- Manntallene for Aker hos Oslo byarkiv 1832 – 1843
- Folketellinger 1865, 1875 på digitalarkivet
- Kirkebøkene til Oslo Hospital 1800-1858 og Østre Aker 1861-1900
- Branntakst Østensjøbråten 1913